

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Τίτλος Μαθήματος: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ

Ενότητα 3η: Η φιλοσοφική θεμελίωση της ερμηνευτικής στον Φρήντριχ Σλάιερμαχερ

Όνομα Καθηγητή: ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΛΕΡΗ

Τμήμα: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα **ΠΠ**

1. Σκοποί Ενότητας

- Να γίνει κατανοητό πώς την εποχή του Ρομαντισμού μεταβαίνουμε από ένα σημασιολογικά κλειστό κοσμοείδωλο σε μια αντίληψη, σύμφωνα με την οποία ο κόσμος σημαίνεται σε συνάρτηση με τον τρόπο που εννοείται από το υποκείμενο υπό συγκεκριμένες συνθήκες.
- Να εξηγηθούν οι συνέπειες αυτής της θεώρησης για την θεωρία της γλώσσας (ποιητική λειτουργία ως θεμελιώδης γλωσσική λειτουργία, προτεραιότητα της ομιλίας έναντι του συστήματος της γλώσσας), εισαγωγή της ιστορικής διάστασης και προτεραιότητα του ατομικού.
- Να εξηγηθούν οι συνέπειες αυτής της θεώρησης για μια θεωρία της κατανόησης και της ερμηνείας.
- Να παρουσιαστεί η θεωρία της ερμηνείας του Φρήντριχ Σλάιερμάχερ

2. Περιεχόμενα ενότητας

1. Κλείδα ανάγνωσης για το άρθρο «Η θεμελίωση της σύγχρονης ερμηνευτικής από τον Φρήντριχ Σλάιερμάχερ» (Αικ. Καλήρη)
2. Διευκρινήσεις για τα βασικά σημεία του μαθήματος

Βασικό κείμενο: Αικ. Καλήρη, «Η θεμελίωση της Σύγχρονης ερμηνευτικής από τον Φρήντριχ Σλάιερμάχερ», άρθρο στο περιοδικό: *Ινδικτος*, τεύχος 15, 1999, σελ. 113-131

Ο φοιτητής οφείλει να μελετήσει το άρθρο. Πιο κάτω δίδονται βασικά εργαλεία για την κατανόηση του κειμένου υπό την μορφή κλείδας και καταγραφής των βασικότερων σημείων.

1. Κλείδα ανάγνωσης για το άρθρο: Ως οδηγός για την ανάγνωση και την κατανόηση του περιεχομένου του άρθρου. στην λίστα, που ακολουθεί, αναφέρονται τα ειδικότερα θέματα που πραγματεύεται το άρθρο αυτό κατά ενότητα («**bold**») και με παραπομπή σε σελίδες (**σελ. χ-ψ**) στο περιοδικό *Ινδικτος*,

«**Εισαγωγή**»

(σελ. 113-114): ιστορική τοποθέτηση και συστηματική αποτίμηση της συμβολής του Φρ. Σλ. στην πορεία της ερμηνευτικής

«**Η φιλοσοφική εμβάθυνση στο ερώτημα για την κατανόηση**»

(σελ. 114-117 **πάνω**): ειδικές ερμηνευτικές – γενική ερμηνευτική – φιλοσοφική θεμελίωση του ζητήματος της κατανόησης

(σελ. 117): αναλυτική θεώρηση της χρήσης της γλώσσας και της γλωσσικής σήμανσης/συμβόλισης (17^{ος} αιώνας – ορθολογισμός): γλώσσα ως *εργαλείο* συμβόλισης/ονομασίας a priori σημασιών

«**Παραγωγή και αναπαραγωγή νοήματος ως λειτουργίες σύνθεσης**»

(σελ. 117 **κάτω**-119): ατομικότητα και δημιουργικότητα παραγωγής λόγου ως αλληλένδετης σχέσης γλωσσικού συμβολισμού και νοήματος/σημασίας της γλωσσικής χρήσης

(σελ. 119 **κάτω**-120): αρχή της διαφοράς

«Διαλεκτική: ατομικότητα και σχηματισμός»

(σελ. 120-121): ατομικότητα της παραγωγής λόγου και κοινωνική διαλεκτική – κοινότητα βίου
(σελ.121-122):

→ «σχηματισμός» (σχηματοποίηση, προσδιορισμός μιας τυπικής μορφής δηλαδή ενός είδους κανόνα) ειδικά για την περίπτωση κάθε συγκεκριμένης ατομικής έκφρασης ως προϋπόθεση για μπορεί να είναι κοινωνήσιμο αυτό που εννοεί μια ομιλία. (ο εννοούμενος λόγος μιας ομιλίας).

→ στην δημιουργική και ατομική παραγωγή λόγου η γλώσσα διαπλάθεται και εξελίσσεται (γλώσσα δεν αποτελεί μόνον το μέσον αλλά γίνεται ταυτόχρονα και σκοπός στην γλωσσική χρήση, διότι στην χρήση διαμορφώνεται ο κανόνας της)

→ κατανόηση ως αντιστροφή της διαδικασίας της παραγωγής γλωσσικής έκφρασης μέσω της αναγνώρισης μιας συνθετικής αρχής (σχήμα – σχηματοποίηση) που οργανώνει τον ατομικό λόγο ως σημαίνοντα.

«Μεθοδολογικά χαρακτηριστικά της ερμηνείας»

(σελ. 123-124):

→ ερμηνεία ως μέθοδος ανασυγκρότησης της συνθετικής αρχής μιας ομιλίας (κειμένου, έργου κλπ.) – ανασυγκρότηση της συνθετικής αρχής μιας ομιλίας ως αναγωγή όλων των επί μέρους γλωσσικών στοιχείων σε μια αδιάσπαστη ενότητα, σε ένα όλον – το σχήμα αυτής της ενότητας αποτελεί τον κανόνα κατανόησης της συγκεκριμένης ομιλίας

→ η ανασυγκρότηση αυτή δεν είναι συμπαθητική (ενσυναισθητική) επανάληψη της διαδικασίας της παραγωγής του λόγου από τον ομιλητή/συγγραφέα/ποιητή - ο Σλ. δεν πρέπει να ερμηνεύεται ψυχολογιστικά

(σελ. 124-125): ενόραση και σύγκριση ως συσυστώσες της ερμηνείας – μη αναγώγιμο του ενορατικού παράγοντα σε όλα τα επίπεδα της κατανόησης

(σελ. 125-126): κυκλικότητα και αμοιβαία εξάρτηση του προσδιορισμού της «γλωσσικής αξίας» των επί μέρους γλωσσικών στοιχείων στο πλαίσιο της ενότητας μιας συγκεκριμένης ομιλίας – κυκλικότητα της λογικής αιτιολόγησης των ερμηνευτικών προσδιορισμών: ερμηνευτικός κύκλος

(σελ. 126 2^η παράγρ.-127): η κυκλικότητα ως αποτέλεσμα του *αποβλεπτικού χαρακτήρα* που έχει η διαδικασία της (ανα)κατασκευής της ενότητας μιας ομιλίας

(σελ. 127-128): αποτέλεσμα των ιδιομορφιών αυτών της διαδικασίας της ερμηνείας: το μη-αποδείξιμο και το ατελεύτητο της ερμηνείας.

2. Βασικά σημεία του μαθήματος

→ **Φιλοσοφική εμβάθυνση στο ερώτημα της κατανόησης από τον Φρήντριχ Σλάιερμάχερ**

Εμβάθυνση του ερωτήματος σχετικά με την κατανόηση από τον Φρ. Σλάιερμαχερ: «Πώς κατανοούμε;» = Το ερώτημα τίθεται ως **φιλοσοφικό** ερώτημα: ποιές είναι οι συνθήκες δυνατότητας του «κατανοείν»

Σχόλιο: Η εμβάθυνση του ερωτήματος γίνεται κατανοητή αν το αντιδιαστείλουμε με τα παραδοσιακά ερωτήματα της, που έως τότε είναι μεθοδολογικά / τεχνικά ερωτήματα του τύπου: «πώς μπορώ να κατανοήσω ένα σκοτεινό σημείο ενός κειμένου;» «Πώς μπορώ να κατανοήσω κάτι που μου είναι δυσνόητο;» «Πώς μπορώ να κατανοήσω ένα παλιό κείμενο σωστά;» Δηλ. «πώς αποφεύγω την παρανόηση;» κ.ο.κ. Το ερώτημα που θέτει ο Σλάιερμάχερ, αντίθετα, είναι: **«Πώς κατανοώ, όταν**

κατανόω;» Κατανοείτε την διαφορά;;

Επίσης, το ερώτημα είναι καθαρά φιλοσοφικό: πώς είναι δυνατή η κατανόηση; Δεν τίθεται ούτε ως ερώτημα μιας εμπειρικής επιστήμης, π.χ. ψυχολογίας. Κατανοείτε την διαφορά;;

Απάντηση στο ερώτημα: Η κατανόηση είναι δυνατή ως αντίστροφη διαδικασία της εννόησης.

Η απάντηση αυτή του Σλάιερμάχετ αντλεί και εντάσσεται στις φιλοσοφικές απόψεις για την γλώσσα στην εποχή του Ρομαντισμού.

→ Φιλοσοφία της γλώσσας στον Ρομαντισμό

Βασικές (συστηματικές και ιστορικές) συνιστώσες της θεωρίας του Σλάιερμαχερ για την γλωσσική κωδικοποίηση του κόσμου:

1. Η γλωσσική κωδικοποίηση δεν είναι μια διαδικασία ονοματοθεσίας, κατά την οποία επινοούνται ονόματα (λέξεις/ήχοι) για την αναφορά μας σε οντότητες που υπάρχουν a priori, αλλά μια **συνθετική λειτουργία** του πνεύματος κατά την οποία **συγκροτούνται** οι σημασίες. (αντίθεση προς θεωρίες για την γλώσσα της εποχής του ορθολογισμού)
2. Ρομαντική προέλευση αυτής της θεωρίας για την γλώσσα (π.χ. Johann Gottfried HERDER, Abhandlung ueber den Ursprung der Sprache ,1772, = Διατριβή περί της προέλευσης της γλώσσας) και οι θέσεις του Σλάιερμαχερ στο πλαίσιο της ρομαντικής ανθρωπολογίας:
 - > Ο άνθρωπος ως **ψυχοσωματική ενότητα** και η
 - > συνακόλουθη ατομικότητα των συνθηκών παραγωγής λόγου (= σε συνάρτηση με συγκεκριμένο τόπο, χρόνο, εξωτερικές συνθήκες και ιδιοσυγκρασιακές συνθήκες του ατόμου και των βιωτικών του αναγκών κλπ.)
 - > υποκείμενο του λόγου και της παραγωγής γλώσσας το ατομικό εμπειρικό υποκείμενο σε συγκεκριμένες συνθήκες
 - > **προτεραιότητα της ομιλίας** έναντι της γλώσσας ως συστήματος κανόνων
 - > η θεμελιώδης **δημιουργικότητα** της γλωσσικής χρήσης στην ομιλία
 - > η ποίηση και η ποιητική λειτουργία ως πρωταρχική γλωσσική λειτουργία
 - > η **εξέλιξη της γλώσσας** ως εξέλιξη του ανθρώπινου πνεύματος και της εννόησης του κόσμου
3. Γλώσσα και πνευματική λειτουργία είτε ως παραγωγή λόγου είτε ως κατανόηση εκπεφρασμένου λόγου τίθενται υπό όρους **ιστορικότητας, δηλ. εξαρτώνται ουσιαδώς από ατομικές συνθήκες χρόνου, τόπου.**

→ Η φιλοσοφία της κατανόησης του Σλάιερμάχερ προσθέτει την υποκειμενική συνιστώσα

4. Η ομιλία ως τόπος **σύνθεσης νοημάτων**. Κατά την χρήση της γλώσσας στην ομιλία η γλώσσα δεν λειτουργεί ως ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται αλλά πλάθεται και εξελίσσεται η ίδια με την χρήση. Έτσι η γλώσσα είναι τόσο εργαλείο σήμανσης όσο αποτελεί έτσι συνάμα και σκοπό: η γλωσσική χρήση στοχεύει στην διάπλαση του ίδιου του γλωσσικού εργαλείου
5. Η γλωσσική χρήση είναι **«έκφραση»** των ατομικών συνθετικών εννοήσεων
6. Η κατανόηση επιχειρεί την αντίστροφη πορεία **ανα-σύνθεσης της έκφρασης** υπό την προϋπόθεση της ενότητας του εκφραζόμενου νοήματος.
7. **Θεμελιώδης αρχή της ερμηνείας καθίσταται πλέον: η Αρχή της διαφοράς** μεταξύ εκφραζόμενου προσώπου και κατανοούντος προσώπου και αρχή της διαφοράς μεταξύ του νοήματος του ομιλητή και της κατανόησης του προσλήπτη.

→ Δομές της κατανόησης

-> Σύνθεση = η συνάρτηση επί μέρους στοιχείων («πολλαπλότητας») στην **ενότητα ενός όλου**

-> Κυκλικότητα του εγχειρήματος (= ερμηνευτικός κύκλος)

-> Ενορατική (= δημιουργική) αφετηρία της εννόησης/κατανόησης ως στοιχείο που διαφεύγει ενός πλήρους μεθοδικού καθορισμού

-> Απειρότητα της ερμηνείας λόγω του συνθετικού χαρακτήρα της ερμηνείας, που εξαρτάται από τις ατομικές και άρα ιστορικές συνθήκες του κατανοούντος/ερμηνευτή

→ Ανθρωπολογικές προεκτάσεις για μια θεωρία της υποκειμενικότητας:

-> Η ανθρώπινη συνείδηση («ψυχή» στην φρασεολογία του Σλάιερμαχερ) διέπεται από μια αρχή «συνάρτησης» επί μέρους στοιχείων στην ενότητα ενός όλου, που καθίσταται δυνατή μόνο υπό όρους πρόληψης του όλου (Σλάιερμάχερ: Η ψυχή είναι μια προ-λαμβάνουσα οντότητα)

-> Συνθετική λειτουργία και συγκρότηση «εγώ» ως υποκειμένου της ενότητας της σύνθεσης/των συνθέσεων

-> Ενότητα των συνθέσεων συστοιχεί με την ενότητα της αυτοσυνείδησης ως «εγώ»

-> Σχηματοποίηση κατά την ανα-σύνθεση ως βάση για την κοινωνισμότητα της κατανόησης

-> Κοινωνική διαλεκτική για την κοινωνική καθιέρωση κατανοήσεων και δημιουργία διϋποκειμενικών πεδίων σημασιών

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιον Πατρών, Αικατερίνη Καλέρη, 2015. Αικατερίνη Καλέρη, «Ερμηνευτική-Φαινομενολογία. Η φιλοσοφική θεμελίωση της ερμηνευτικής στον Φρήντριχ Σλάιερμάχερ». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PHIL1817>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

